

Pregledi i osvrti

Pregledni članak UDK [130.2:321.01]:393
[141.78:32]:330.831.8

Primljeno 19. 6. 2015.

Stanimir Panayotov

Central European University, Nador u. 9, HU-1051 Budapest
spanayotov@gmail.com

Neonecromicon

Marina Gržinić – Šefik Tatlić, *Necropolitics, Racialization, and Global Capitalism. Historicization of Biopolitics and Forensics of Politics, Art, and Life*, Lexington Books, Lanham 2014.

Sažetak

Autor se osvrće na knjigu Marine Gržinić i Šefika Tatlića Necropolitics, Racialization, and Global Capitalism. Historicization of Biopolitics and Forensics of Politics, Art, and Life (Lexington Books, Lanham 2014.) i pritom artikulira značenje koje nekropolitika, kao opsceni oblik politike svedene na proizvodnju i management smrti, te rasizacija, kao suvremeni oblik eurocentričnog, bijelog rasizma, imaju u povijesnom razvoju i modernizaciji globalnog kapitalizma kao imperijalne formacije. U tom smislu, naslov ovog eseja, »Neonecromicon«, upućuje na tumačenje neoliberalizma kao modela primjene nekrokapitalizma, ali također evocira konstitutivnu vezu između kapitalizma i kolonijalizma.

Ključne riječi

nekropolitika, rasizacija, globalni kapitalizam, kolonijalizam, historizacija, biopolitika, Marina Gržinić, Šefik Tatlić

Smrt, Neonecromicon

Knjiga *Nekropolitika, rasizacija i globalni kapitalizam. Historizacija biopolitike i forenzika politike, umjetnosti i života* Marine Gržinić i Šefika Tatlića priča je o geopolitičkoj perverziji smrti. S druge strane, također bi se moglo reći da se ovdje radi o perverznoj geopolitici smrti, o priči koja se ne bavi toliko životom vrijednim življenja koliko se bavi životom nevrijednim istraživanja.

Ovdje se, dakle, radi o iscrpnom istraživanju uvjeta u kojima se prekarni život izlaže i podčinjava žrtvovanju. Teško bi se moglo reći da se ovdje radi o knjizi koja dolazi »u pravo vrijeme«, kao što je teško reći da se ovdje radi o pukoj »kritici«. Osjećaj degradacije koji proizvodi čitanje *Nekropolitike, rasizacije i globalnog kapitalizma* dijelom je proizveden anticipacijom da djelo neće brzo

naći svoj *modus operandi*. Kao takva, knjiga se na specifičan način uklapa u kategorije Istoka i Zapada, postkolonijalnog i dekolonijalnog, ali ujedno se može reći da će malo tko iz pomenutih »tabora« glorigificirati njenu retoriku, a kamoli sadržaj.

O čemu je, dakle, ova knjiga? Ovo je knjiga protiv nečega što bismo mogli nazvati *tradicijom* »to je samo smrt«, tj. pukog konstatiranja smrti koja se institucionalizira upravo u ovom momentu. Ovo je ambiciozna i bogata studija sadašnjosti srednje i (jugo)istočne Europe devastirane primjenom liberalizma i neoliberalizma.¹ Ovdje se radi o originalnom doprinosu najnovijoj političkoj povijesti i teoriji regije, na kakav čitatelji rijetko nailaze, bez obzira na njihovu geopozicioniranost. Ovaj rad je, govoreći specifičnije, doprinos i dekolonijalnoj teoriji općenito i njenoj primjeni u kontekstu (jugo)istočne Europe na samrti. U konačnici, ova studija doprinosi intersekcijskoj analizi neoliberalizma, *gender*, *queer* i migracijskih studija, kao što doprinosi i analizi suvremene umjetnosti i kustoskih praksi. No što je ono što povezuje sve te teme? To je neoliberalno istrebljenje života kao aksiomatski pretpostavljenog sadržaja iza bilo koje politike. Ovo nije knjiga o slobodi.

Knjigu *Nekropolitika, rasizacija i globalni kapitalizam* možemo nazvati »neoneconomiconom«. Bitna razlika između Lovecraftovog *Necronomicon*a i ove knjige je to što prva predstavlja fikcijski *grimoire* (priručnik iz crne magije za prizivanje duhova i demona), a druga predstavlja strašnu stvarnost: stvarnost toliko očitu da kolabira u fikciji. Autorsko nastojanje očituje se, dakle, u namjeri eksponiranja užasa ove fikcije kao stvarnosti. Mračna sila koja naturalizira smrt u ovoj knjizi je ponavljanje, repeticija smrti uparena s nemilosrdnom i svakog pokajanja lišenom političkom voljom koju danas zovemo 'tržište'. Neoliberalni *Neoneconomicon*. Ponavljanje, očitost i tautologija uprizoruju se kao slika iza zakona smrti. A tu dolazimo i do druge razlike ovog u odnosu na originalni *Necronomicon*. U ovoj se knjizi mrtvi pojavljuju prije zakona koji ih žrtvuje i prije slike smrti čija je zadaća da ih nadomjesti. Ukratko, u nedostatku postojanja slike same sebe, smrt sama postaje ono što piše *Neoneconomicon*. Smrt je postala automatsko pisanje/proizvodnja politike.

Sve ovo znači da je neoliberalizam ušao u svoju nekrofilsku fazu ili, kako je to navela Panayota Gounari, u fazu »neoliberalne nekrofilije«.

Iako ova knjiga nije sistematska studija posljedica neoliberalizma u regiji, ona nudi sistemsku kritiku usmjerenu prema središtu unisone vladavine primitivne forme neoliberalizma koja vlada regijom srednje i (jugo)istočne Europe. Ali ovu je knjigu teško čitati kao »kritiku« nekropolitike. Dok post-kantovsko normativno mišljenje teži *ispravljati* prisilne forme epistemologije, do neke mjere histeričan jezik koji autori koriste sugerira (potrebu za) *uništenje(m)* spomenutih formi (konkretno, eurocentrične rasističke epistemologije). Iz ovog se razloga pojavljuje ontološki horizont: iz razloga dokazivanja postojanja globalizirane političke nekrofilije. U svojoj namjeri dokazivanja ovog postojanja, knjiga se »(tera)formira« u vrtlogu smjelih teza. Počivajući na kritici normalizacije režima smrti, ova studija postaje nekropolitčki safari pogonjen analizom sveprisutne smrti i njenog političkog institucionaliziranja.

Pišući u eri post-krizne (2008.) depresije u Europskoj uniji, autori pokušavaju opisati dvostruki režim nekropolitike koji ostaje nevidljiv velikom broju sistemskih analiza koje dolaze iz geopolitičke izvanjskosti i iz »rovova« paradigmatskih post-hladnoratovskih studija, od kojih i jedne i druge i danas ostaju rigidne. Ono što Gržinić i Tatlić manifestiraju jest da je analiza nekropolitike ujedno i analiza neoliberalizma (gdje se neoliberalni *Neoneconomicon* nameće kao nusproizvod ovakvog pristupa). Naime, analiza nekropolitike u

regiji srednje i (jugo)istočne Europe može lako zamijeniti »političku slobodu« za »demokratizaciju« jer je demokratizacija izjednačena s neoliberalnom demokracijom u takozvanoj tranziciji. U kreaciji šireg referentnog okvira analize neoliberalne obrane smrti, Gržinić i Tatlić eksponiraju ovu dvostruku strukturu slobode: s jedne strane, nakon pada socijalizma demokratizacija je ponudila politička prava disidentizmu, dok je s druge strane ista demokratizacija »prodana« ljudima u svom neoliberalnom modelu »doktrine šoka«. A ova doktrina nije ništa drugo doli intelektualno ime za privatizaciju. Ova se knjiga u isto vrijeme bavi privatizacijom i destrukcijom jednog nekad industrijaliziranog i stabilnog društva (Jugoslavije), ali ona otkriva i praznu ljušturu koju su neoliberalna privatizacija i primitivna akumulacija ostavili na globalnoj razini. Tu se radi o ljušturi koja je popunjena samo provizornim/arbitrarnim zakonom preživljavanja na onaj način na koji je on prisutan u balkanskoj džungli demokracije. Prijevod demokracije u neoliberalizam od ranih je devedesetih godina prošlog stoljeća značio samo jednu stvar: »pravo« na preživljavanje zamijenilo je preživljavanja prava. U kontekstu paradigme »nezavršavajuće tranzicije« (Tatlić), pojedinac je slobodan da umre za svoja prava, a ako se ista prava ne priskrbe na odgovarajući način, pojedinac je slobodan da umre, i to bez bilo kakvog uplitanja liberalne demokracije. Ova dvostruka struktura političkog institucionaliziranja smrti, u vezi s dvostrukom strukturom slobode koja vlada u regiji srednje i (jugo)istočne Europe, tema je kojom se ova knjiga bavi. Čini se stoga da autori postavljaju pitanje: kako možemo pobjeći neoliberalnom okviru svakodnevnog preživljavanja u demokratskom okviru? U nekropolitičkom modelu sigurno ne možemo, zato što smrt nije kraj – ona je naprosto *početak same sebe* prije nego što je život uopće i postao opcija. Normalizacija ove logike stoga je ključna tema kojom se bavi *Neoneconomicon* koji su napisali Gržinić i Tatlić.

Život i smrt nekropolitike

Još od ključnog teksta »Nekropolitika« Achillea Mbembea svjedočimo proliferaciji studija smrti kao unutarnje dimenzije biopolitike Michela Foucaulta. Ova, uglavnom zapadnjačka, preokupacija s režimima opravdavanja smrti – od *queer* studija do studija rata – abnormalna je kao i njen subjekt. Takva fiksacija skriva depresivno intelektualno pitanje: jesu li akademici i aktivisti odgovorni za otkriće nekropolitike? Ima li historija alterglobalizma nešto zajedničko s nekropolitikom? Otkrivamo li nešto što smo stavili iza zida? Još ne možemo ponuditi precizan odgovor, ali ono što je sigurno jest da je akademija opčinjena nekropolitikom kao svojim nusproizvodom. Ipak, čini se da tu postoji nešto više od puke intelektualne zamke: knjiga Gržinić i Tatlića u tom je smislu sama po sebi uvid u kratkovidnost zapadne akademije koja je ostala kratkovidna po pitanju nekonektualiziranog iskustva koje istočna Europa ima s neoliberalnom arbitrarnošću smrti još od početka devedesetih godina 20. stoljeća i od početka ustoličivanja njenih pogrešno dizajniranih demokracija. Istih demokracija koje su privatizirane demokracije u istoj mjeri u kojoj *nisu* demokratizirane privatizacije. Ako postoji neki skandal ovdje, on se očitava u tome što Zapad nije osvijestio svoju aroganciju u posljednjih dvadesetak godina. Ono što danas sačinjava zapadnjačko moralističko zgra-

1

Kada koristim izraz »srednja i (jugo)istočna Europa« referiram se na jednu od kvaliteta knjige, a to je sinkroniziranje analize spome-

nute regije s analizom bivšeg Trećeg svijeta, bar implicitno.

žavanje nad islamizmom trebalo je biti moralno zgražavanje nad post-komunizmom.²

Uz rekrimatorni ton, ova knjiga čini više nego da naprosto upire prstom u uobičajenu podjelu na liniji Istok–Zapad: ona situira cijelu regiju u jednu od najvažnijih debata danas. Kako ova knjiga to radi bit će objašnjeno u nastavku. *Nekropolitika, rasizacija i globalni kapitalizam* trebala bi biti situirana unutar tekućih debata i analiza neoliberalnih obrana politika štednje i, istim slijedom, smrti. S jedne strane, nekropolitika je dotaknuta u kontekstu *queer* studija (vidi npr. knjigu *Queer Necropolitics* Jina Haritaworna, Adija Kuntsmana i Silvije Posocco, a tu možemo spomenuti i esej »Gay Imperialism: Gender and Sexuality Discourse in the ‘War on Terror’« Jina Haritaworna, Tamsile Tauqir i Esre Erdem). S druge strane, studija o smrti je predmet analitičkih istraživanja u post-jedanaestorujanskoj historiografiji rata u Iraku. U ovom kontekstu, knjiga *On Suicide Bombing* Talala Asada jednako je važan tekst, kao što je to rad *Starve and Immolate* autorice Banu Bargu, o ljudskim štitovima i politici samospaljivanja. S obzirom na to da je imperijalistički rat transformiran u kontekstu tzv. hibridnih/*proxy* ratova (ratova na daljinu, indirektnih ratova), radovi Grégoirea Shamayoua – *Manhunts i A Theory of Drone* – direktno su upriličili studiju politički opravdanog nanošenja smrti. Radovi Erica A. Stanleyja, Nata Smitha i Sare Lamble, koji se bave zatvorsko-industrijskim kompleksom i proizvodnjom »poslušnih tijela«, također nam omogućuju uvid u teorije podčinjavanja i proizvodnje prekarnog života. U okviru političke teorije, rad Richarda Seymoura *The Liberal Defence of Murder* bacio je svjetlo na politiku opravdavanja smrti u klasičnom i suvremenom liberalizmu. Naposljetku, autori poput Marka Stamenkovića i Stuarda J. Murraya ponudili su svoju viziju tanatopolitike, tvrdeći da ona predstavlja »otpor biopolitičkoj moći i zapadnjačkoj koncepciji racionalnog suvereniteta«.

Pozicionirajući se u ovim arhivima (studija) smrti, ova knjiga tvrdi da će, u duhu kritičke teorije i imanentnog kriticizma, »otvarati prostor« u vezi s ovim pitanjima. Prostor koji su suautori dijelili, a u kojemu je većina njihovih analiza testirana, bio je časopis *Reartikulacija* (sada *Deartikulacija*). Dodatno je potrebno, zbog eventualne konfuzije kod čitatelja, napomenuti o čemu se radi kod upotrebe riječi 'mi', koja se provlači kroz tekst knjige. Radi se o takozvanoj »autorskoj formi« u slavenskim jezicima gdje 'mi' angažira simultano i autora teksta i čitatelja. Zbog toga što 'mi' potencijalno može uznemiriti čitateljev doživljaj tekstualnog integriteta, nužno je napomenuti da se ne radi o Negri/Hardtovom tipu upotrebe ove riječi nego se, kako autori navode, radi o:

»... radnom procesu koji se sastoji od stalne interakcije koja se događa u dužim vremenskim intervalima. Mi detektiramo i zajednički interpretiramo/diskutiramo niz principa, diskurzivnih strategija i ideoloških logika, kao što artikuliramo i principe i logike koje mogu biti upotrijebljene u formi otpora. No ovaj se proces odvija u vremenskom okviru od nekoliko mjeseci, čak godina. U međuvremenu i na temelju naših zajedničkih zaključaka kombiniranih sa specifičnim uvidima koje svatko od nas ponaosob razvija, pristupamo pisanju, tj. aplikaciji niza zaključaka do kojih smo došli na temelju gore spomenutih diskusija i refleksija.«³

Nigdje drugo ovaj pristup nije vidljiv kao u zajedničkom zaključku knjige. Čitamo tako da je cilj ove knjige da »kritički adresira režime estetike, znanja i historija« (299). U srcu ove konstatacije leži angažman u vezi s procesom subjektivizacije i, samim time, otpora. Subjektivizacija je ono što treba biti obnovljeno nakon desubjektivizacije. S obzirom na to da je ovo drugo u srcu nekropolitike te s obzirom na to da je desubjektivizacija distorzirala transformaciju u demokratske subjekte (ako ćemo se već držati klišeja), onda

desubjektivizacija treba biti eksponirana kao »suvremena forma historijskog procesa subjektivizacije«.

Knjiga se mora (problematično) čitati kao »kritika« i zato što takva gesta konstituira apofatično (tj. na negirajućem pojmovanju utemeljeno) političko posvećenje.

Moramo razumjeti strašnu logiku i demoralizirajući efekt koji ova knjiga ima na čitatelja. Što dramtizira njenu retoriku? Postoji li neki skandal koji smo propustili zamijetiti? Odgovor je skriven u nečemu što smatram esencijalnom notom. Ovdje se ne radi samo o retorici nego i o analizi razumijevanja »apsolutnih usporedbi«: globalni kapitalizam nije shvaćen kao radikalizam nego kao apsolutizam. Ukratko, ne radi se o *mračnijoj* nego o *najmračnijoj strani života* (19). Cijeli prvi dio knjige je odgovor i svjedočenje o ovakvom pristupu uz pomoć *historizacije*. A historizacija je potrebna da bi se proizvela dekolonijalna matrica epistemologije organizirane oko (i protiv) kolonijalnosti moći u Europskoj uniji.

Čita li se kao cjelina, ova janusovski koncipirana knjiga čini dvije stvari: odvaja depolitiziranu politiku i »anti-društveno« društvo. Dok Gržinić historizira genealogije nekropolitičkoga fenomena, Tatlić ih kontekstualizira u analize formalnih logika liberalnog humanizma i »post-liberalizma«. Oba pristupa registriraju teško prihvatljivo: normalizaciju smrti i njenu mobilizaciju kao znaka globalnog progresa naspram »razvijenog« života Prvog svijeta.⁴

Dakle, proces re-subjektivizacije – zato što je distorziran – mora biti osvjetljen. A to je u knjizi učinjeno kroz negativnu formu teoretizacije, čiji je zadatak analiza »principa na kojima globalni, suvremeni kapitalizam organizira svoju reprodukciju« (ix), tj. svoje preživljavanje. Četiri su točke konvergencije.

1) *Pojam historizacije*. Gržinić je radila na ovome prethodnih nekoliko godina. Ovaj pojam popunjava analizu nekropolitike *kao* historizacije u oba dijela knjige. Historizacija je proces ponovnog promišljanja »trenutnog modusa kapitalističke produkcije u odnosu sa suvremenom umjetnošću«. Gržinić to naziva »historizacijom kapitalizma«.⁵ Ovdje se radi o moćnoj heuristici koja nudi način deuniverzalizacije *teorije sustava Tri svijeta* (*Three-World's system theory*).

2) *Rasizacija*. Ovo je proces koji je »doveo do brisanja historijskih odgovornosti, pa čak i do performativne auto-viktimizacije« (299). Rasizacija je »principijelna ideologija kapitalizma« u Europskoj uniji kao »suvremenom obliku eurocentrične epistemološke logike« koja agresora predstavlja kao žrtvu.

2

Do ovoga nikad nije došlo. Postoji jako malo narativa koji bi to dokazali, a jedan od njih je »Prvo tranzicija, onda propast« (*First the Transition, then the Crash*) Garetha Dalea. Jedina »alternativa« koja je suvremenik neoliberalizma u regiji istočne i jugoistočne Europe jesu lokalno producirane teorije zavjere.

3

Navod iz osobne korespondencije s autorima, 19. 1. 2015.

4

Autori često koriste izraz »Prvi globalizirani/kapitalistički svijet«, što nas podsjeća na Gu-

attarijeve rane analize globalizacije kao »integriranog svjetskog kapitalizma« (*Integrated World Capitalism*).

5

Usp. »From Biopolitics to Necropolitics: Marina Gržinić in conversation with Maja and Reuben Fowkes«, *Art Margins*, 9. 10. 2012., www.artmargins.com/index.php/5-interviews/692-from-biopolitics-to-necropolitics-marina-grini-in-conversation-with-maja-and-reuben-fowkes.

- 3) *Nekropolitika*. Ovo je vrsta moći koja ne određuje binarnost između života i smrti na bazi političkog kalkulusa, nego na bazi logike kapitala, profita i rase, instituirajući ovakve logike kao temeljne u političkom imaginariju Europske unije, odnosno u Europskoj uniji.
- 4) *Nekropolitika i/kao rasizacija*. Ovdje se radi o politici Europske unije u eri nakon nacionalnih država. Ovaj dublet je predmet historizacije u skladu s definicijama ovih pojmova kako ih je Gržinić konstruirala. Ova dva termina ('nekropolitika' i 'rasizacija') konstituiraju diskurs moći Europske unije kao suvremenog aparthejda unutar šireg a-historijskog narativa kapitalizma, narativa koji kapitalizam koristi kao sredstvo svoje reprodukcije i samoponavljanja.

Koje politički upotrebljive odgovore autori donose? Oni dolaze u formi uputa ili recepata, a u tom su smislu i ortodoksni. Prema Gržinić, s obzirom na to da je »gotovo nemoguće reći da je nešto danas nemoguće« (157), moramo povući granicu, doslovno pokazati granicu koja separira život i politike koje afirmiraju (nanošenje) smrt(i). Oznaka te granice

»... unutar nekonzistentnosti velikog Drugog znači djelovati, djelovati politički (...). Politički akt mijenja same koordinate nemogućeg. A u tom smislu, samo kroz dekolonijalni akt možemo postaviti granicu unutar ciničnog konteksta unutar kojeg je jedina stvar koja je nemoguća sama nemogućnost kao takva.« (158)

Nova granica je novi akt. Ona je ono što osigurava diferencijaciju potrebnu za »izgradnju lokalnih i internacionalnih (strateških) saveza« (31). Za Tatlića je zadaća sljedeća: s obzirom na to da je sama metoda ideologizacije i depolitizacije politike ideološka, dok je sama ideologija proglašena irelevantnom,

»... političko ideološka agenda ljevice trebala bi izlučiti svoju ideološku koherenciju iz procesa konstantne, iako samo prividno paradoksalne, politizacije politike.« (296–297)

Da bi naučila lekciju, ljevica bi trebala prepoznati i napasti stapanje kapitalizma i humanizma (retoriku slobode i prava) kao ideološku monstroznost koja formalizira nekropolitiki efekt kapitala (245) te transformirati pitanje državljanstva u proces rasizacije. Ponovno povlačenje ideoloških crta u tom smislu treba dijalektički učiti od nekropolitikih ideoloških perverzija sadržanih u globalizaciji da bi se obrnuo proces ekonomističke nekrofilije. Sve ovo čini preduvjete sljedećeg koraka.

Od ponavljanja...

U prvom dijelu knjige, koji je napisala Gržinić, tvrdi se da je 11. rujna 2001. označio rođenje svijeta kao nekropolitikog svijeta. Preciznije, ovdje se radi o nekropolitikom globalnom kapitalističkom načinu reprodukcije života i subjektiviteta (4). Paralelno s otvaranjem smrti kao politike, Zapad se repozicionirao. Zapad je to učinio igrajući se sa spekulativnim formatom samoga sebe: želi zaboraviti svoju kolonijalnu prošlost tako što se fikcionalizira. S tim ciljem, Istok (na skriveni način) biva isključen iz historizacije i/ili produkcije znanja. Slijedeći imaginarij demokratizacije, nastao »nakon pada Zida«, i Istok i Zapad bivaju definirani kao »bivši«. Međutim, rad na historizaciji omogućava nam da eksponiramo skrivene i nejednake epistemološke temelje na osnovi kojih se difamira Istok. Za Istok manjak historizacije predstavlja »stanje ne/mogućnosti« (5).⁶ S druge strane, Zapad, igrajući se sa svojim statusom »bivšega«, inaugurira fiktivnost koja je toliko liberalizirana i internalizirana u »tranzicijskim društvima« da normalizacija determinističkih priča

o oslobođenju transformira sve de-kolonijalne narative, bilo o zapadnjačkoj represiji ili o njenim spekulacijama, u sumnjive oblike devijacije unaprijed samo-zacrtanog sveeuropskog konsenzusa. Ovaj fanatizam demokratizacije povijesti-kao-jednakosti, posebno kada je uparen s ekonomskim realnostima jugoistočne Europe, objašnjava zašto je

»... Istok sve više i isključen iz materijalnosti svoje historije, znanja, memorije itd., dok Zapad istu isključenost samo performira (...). Ovaj spekulativni karakter 'bivše' zapadne Europe podsjeća na savršenu preciznost spekulativnog karaktera financijskog kapitalizma i njegovih kriza.« (141)

Gržinić sve ovo ilustrira kroz analizu projekta »Bivši Zapad« (*Former West*). Autorica tvrdi da ne postoji način kojim bi nas Zapad uvjerio da je sposoban za dekolonizaciju. Europska je dekolonizacija fiktivna zato što ne oponira nego inaugurira rasizaciju i internalizaciju historijske krivnje u figuri imigranta. Rasizaciji kako imigranata tako i domaćih drugih prethodi rasizam koji se afirmira kroz institucionalnu i strukturalnu domenu te kulminira u »socijalnom rasizmu« (11). Dubleta rasizam/rasizacija evolviru u sljedeću formulu egzistencijalnog beskućništva: dobro življenje *naspram* imati življenje uopće. Čini se da Gržinić i Tatlić tvrde da je jugoistočna Europa nekropolitički laboratorij Europske unije još od vremena početka tranzicije, zato što biopolitika i nekropolitika u regiji egzistiraju kao odraz poraza bivšeg Zapada (16). Ono što bivši Zapad performativno inaugurira jest »abolicija efekata ekstrakcije kolonijalne dimenzije iz geopolitičke analize« (141), što onemogućava kako političku teoriju tako i političke geste otpora. I zato je ono što je bivše za Zapad sadašnje za Istok, ali ne na performativni način.

Radi kreacije linije diferencijacije, granice, nužno je razumjeti da danas postoji diferencijacija unutar forme života samog, a tome je tako jer se biopolitika preobrazila u nekropolitiku (22). Prema Gržinić, ovdje se radi o dvostrukoj formi smrti, koja konstantno izvlači višak vrijednosti iz populacije, o »formi smrti kao efekta stvarnog masivnog osiromašenja i formi smrti kao simboličke smrti koja nastaje kao efekt intervencija kapitala«. Broj usporedbi s Foucaultovom biopolitikom se, dakle, reducira. Dok biopolitika može biti formalizirana kroz sintagmu »organiziraj življenje i dopusti umiranje«, nekropolitika koju Gržinić artikulira može se prevesti u formulu »dopusti življenje i organiziraj umiranje«. Tu se radi o *laissez-faire* umiranju. Ova formula je glavna kontribucija koju Gržinić daje trenutnim istraživanjima nekropolitike i njene analitike. Razumijevanje ove dvostruke formule u tom smislu sadrži i autoričino konstantno eksponiranje biopolitike kao oružja iz zapadnjačkog epistemološkog arsenala. Na jednoj razini, crte povučene između postkolonijalnog svijeta i istočne Europe očite su kad forme »privatne indirektno vladavine« (Mbembe) iz postkolonijalnog svijeta prevedemo u istočnu Europu u obliku ekonomskog determinizma čija je jedina logika utemeljena na privatizaciji: ekstrakcija resursa iz postkolonijalnog svijeta ostaje logika koja stoji iza privatizacije u istočnoj Europi. U oba primjera postoji fenomen privatiza-

6

Ovo je značenje rada Mladena Stilinovića »Umjetnik koji ne zna engleski nije umjetnik« iz 1994. Gržinić tvrdi da su problemi koje srednja i (jugo)istočna Europa ima s historizacijom i njenim deficitom radikalizirali situaciju do te mjere da »umjetnik koji ne zna engleski dobro nije umjetnik«. U recentnom tekstu, Boryana Rossa tvrdi da je u srednjoj i (jugo)istočnoj Europi problem historiza-

cije danas problem samo-historizacije. Bez samo-historizacije se priznaje nemogućnost. Usp. Boryana Rossa, »Gender Equality in Bulgaria: An Activism Which Can Not Speak English Is No Activism«, u: Stefka Tsaneva (ur.), *Sofia Queer Forum 2014: Manifestations of the Personal*, KOI Books, Sofia 2014., str. 11–14.

cije kao ekonomskog nasilja.⁷ U istom smislu, oba gore spomenuta svijeta su Drugi zapadnjačkoj biopolitici, ali oni nisu njen glavni adresat. Gržinić iznosi sugestiju da je biopolitika uvijek sadržavala i fokus na domaće afere: »ona kapitalizira i upravlja sviješću Prvog svijeta kapitala« (37). Štoviše, od njene intenzivne cirkulacije/institucionalizacije od 1970. naovamo, biopolitika je bila dio epistemološkog seta alata Prvog svijeta i za Prvi svijet »gdje 'drugi' nije postojao« (86). Međutim, tu je postojao paralelni kolonijalni režim u istočnoj Europi, sa svojim sličnostima s istim režimom prisutnim u Trećem svijetu, koji je ostao skriven iza »Željezne zavjese«, kao što su kasnije i demokratska privatizacija i lišavanje života bili prikriiveni jer je sve što je imalo svoj izvor »u vanjskom svijetu« (bijeda, smrt, ilegalnost) moralo nestati. Zato danas započinjemo proučavanje istočne Europe s nekropolitikom. Dok su danas parcele bivšeg Istoka teritorijalno dio »bivšeg« Zapada, ekspanzija Europske unije brani biopolitiku i skriva nekropolitiku (27). U ovom je kontekstu umjetnost uokvirena dijadom *bio-nekro* do te mjere da je samo kultura, a ne ekonomija, ta o kojoj se država brine (premda čak ni ovo nije univerzalno primjenljivo).

»Umjetnost i njene institucije samo su biopolitičke mašine, dok je društveno nekropolitičko.« (28)

Prvi dio knjige može se smatrati analizom posljedica koje proizlaze iz dijade *bio-nekro* i njenih geopolitičkih konotacija (ili proizlaze iz skrivanja istih konotacija). Jedna od intencija zajednička je za oboje autora, a očituje se u oslanjanju na teoriju Santiaga Lópeza Petita o delimitiranosti (*unrestraintment*) kapitala. Gržinić tako prihvaća Petitovu teoriju da je neoliberalna globalizacija ponavljanje (*repetition*) istog događaja (33) koji se očituje i razvija u proizvodnom fetišizmu. Ovo je ponavljanje ono što čini vidljivim apstrakciju društvenog života iz kapitala. Ovo se ponavljanje događa na dvije razine: na jednoj je konstitutivno (*founding*) ponavljanje koje konstruira centar-periferiju; na drugoj je dekonstituirajuće (*de-foundational*) ponavljanje koje se prezentira kao lišeno hijerarhija te perpetuira koncepciju o ravnom (*flat*), iako multidimenzionalnom, svijetu.⁸ Ovo je postmoderni kapitalizam koji čine samo-perpetuirajući multipliciteti. Gržinić tvrdi da se ovaj »prazni formalizam« prevodi u »totalni susret kapitalizma i stvarnosti« (34), što je pokret koji autorica opisuje sintagmom »stvarnost je stvarnost«. Značenje ove »terminalne očitosti« (*terminal obviousness*) (37) reflektira se u tvrdnji da su suvremene demokracije uhvaćene u statičnoj dijalektici »između nule i vječnosti« (*zero and infinity*). Kasnije se u knjizi Tatlić također referira na istu dijadu i tvrdi da, dok »nula« stoji uz nelimitiranost konstituirajućeg ponavljanja kapitala, »vječnost« stoji uz dekonstituirajuću dimenziju ponavljanja (293). Stoga, s obzirom na to da je depolitizacija izdignuta na pijedestal i da je skrivena (meta)ideologija, »nula« stoji uz politiku »TINA« (*There Is No Alternative; Ne postoji alternativa*), a »vječnost« označava obrnutu svedopuštenost (*all-permissiveness*), ali pod uvjetom da je depolitizacija ustoličena i skrivena (meta)ideologija. Ova statična dijalektika donosi osjećaj viška prisutnosti svijeta – postmodernističku političku neutralnost.

Ovdje se kristalizira prijedlog o nužnosti repolitizacije stvarnosti. Da bi se to učinilo, kapitalizam i stvarnost moraju biti razvedeni. No, s obzirom na to da nacionalna država upravlja biopolitikom i s obzirom na to da Gržinić tvrdi da se nalazimo u režimu ratne države (*war-state*), koji korespondira s nekropolitikom i njenim »postmodernim fašizmom«, individua – ne generalizirana *dividua* iz kontroliranog društva – jest ta figura koja biva restaurirana i adresirana kroz teorije koje opravdavaju smrt i koje kritiziraju istu normalizaciju

nametanja smrti. Dakle, tu postoji paralela koja otežava i angažira uključenu političku subjektivnost koja egzistira u kontekstu rata protiv tzv. *ratne države*. Ako uistinu živimo u ratnoj državi, dok u isto vrijeme europska politička racionalnost perpetuira samo-upravljanje (*self-governmentality*) pojedinca, upravljanje sobom i njegova ideologija ohrabriranja trebaju biti izmješteni iz registra bilo koje racionalnosti. Kao što Tatlić kasnije tvrdi,

»... samo-upravljanje treba biti viđeno kao refleksija načina na koji poredak depolitizira koncept društvenog.« (193)

U slučaju srednje i (jugo)istočne Europe, transfer tranzicijskog u neoliberalni prostor podčinjava društvo »turbo-realizmu«. To znači da individualnocentrična agenda postmodernog fašizma – kao inkubator de-ideologizirane politike štednje – »transformira depolitizirane pojedince u totalitarne, psihotične i narcisističke entitete koji su samo oblici ponavljanja samih sebe«, kako kaže Gržinić (72). Na ovaj je način in/dividua pretvorena u puku refleksiju poretka.

Ako je bilo što moguće, onda post-tranzicijski turbo-realizam označava normalizaciju ponavljanja nelimitiranosti kapitala. Njegova agenda biva lako prihvaćena zato što post-tranzicijski turbo-realizam vidi sama sebe kao kontinuiranu (formi) liberalnog humanizma, a ne njegova sadržaja – privatizacije. Kako Gržinić primjećuje, ne moramo ići u regiju srednje i (jugo)istočne Europe da bismo to vidjeli: istočna Njemačka je očit, ali lako odbačen primjer nelimitiranog širenja kapitala. Ako je nelimitiranost kapitala osigurana manjkom limita kapitala, onda krah neoliberalizma »nije njegov kraj nego nastavak« (46).

Sve to vodi k središnjoj tezi koju iznosi Gržinić: balans između istočne i zapadne Europe danas »više nije pitanje opozicije nego ponavljanja« (58) – isti je balans dizajniran na temelju ekonomskih krahova koji se ponavljaju i koji čine logičan prerogativ liberalnog humanizma. Logika ponavljanja je konstitutivna za nekropolitičku ratnu državu: umjesto jedinstva kapitala i moći karakteristične za nacionalnu državu ratna država funkcionira kroz simultano su-vlasništvo kapitala i moći (66). Ovo su-vlasništvo ima moć da reproducira formu ratne države čiji aparati egzistiraju samo da bi održavali iluziju socijalne harmonije, a ne da bi se brinuli o životima populacije koja se smatra ovlaštenom da sastavlja naciju. Ukratko, ratna država je novi i generalizirani Malthus (poznat po *Eseju o principima stanovništva*, gdje tvrdi da su ljudi osuđeni na bijedu i siromaštvo ako se ne poduzmu mjere ograničenja porasta stanovništva).

Ono što naglašava važnost kritičke analize agende ratne države jest nasljeđe postmodernog fašizma. Da bi se ovo ustvrdilo, nužno je vidjeti da identitetske politike ne pripadaju samo polju postmodernog fašizma nego i da su sadržane

7

No u ovom slučaju te u Prvom svijetu također postoji politički problem – ovo predstavlja značaj Vacquantovog rada na analizi zatvorskog-industrijskog kompleksa; u tom je smislu potrebno akademskoj publici kojoj se autori obraćaju dati više kontinuiteta od pukog povlačenja granica.

8

Ovdje se čini da Gržinić nailazi na probleme s takozvanim spekulativnim obratom te posebno s »plošnom ontologijom« (*flat ontology*)

objektno orijentirane ontologije. Međutim, njene primjedbe o suvremenoj spekulativnoj filozofiji nisu dovoljno jake za konstituiranje homologije između samo-spekulativnog (bivšeg) Zapada i reformizma spekulativnog obrata hijerarhijske (zapadnjačke) metafizike. Političke implikacije ove korelacije nisu analizirane u ovoj knjizi, što je potencijalno šteta jer Gržinić pozdravlja ono što ona zove »novim nedoličnim (*indecent*) materijalizmom«.

u procesu rasizacije, a to je ono što Gržinić primjećuje. Rasizam je identitet-ska politika i *vice versa*. »Rasizacija funkcionira kao klasifikatorska matrica koja zadržava monopol na klasifikaciju« (97), a sve to biva racionalizirano kroz proces ekspanzije kapitala. Upravo zato što je rasizam inherentan procesu tranzicije od nacionalne države u ratnu državu, danas se moramo kritički pozabaviti suvremenim oblicima, tj. internom strukturom ovih procesa – rasizacijom, konstitutivnom za sam kapital (107–108). Ova tranzicija označava diferencijalni tretman »univerzalne« figure građanina, koja služi za razdvajanje biopolitičkog građanstva srednje i (jugo)istočne Europe od nekropolitičkog građanstva pripisanog izbjegličkim populacijama.

Cijela ova teorija iznesena je u sedmom poglavlju, »Sadržaj, forma i ponavljanje«. Ovdje se život, smrt i umjetnost prepliću u »forenzici«. Gržinić iznosi tezu da rasizacija razvija rasistički temelj za organizaciju umjetnosti i rada u širem kontekstu »novih formi eksploatacije i eksproprijacije«. Ove su forme integrirane u kulturu istraživanja (*research*) te u suvremenu umjetnost na tri načina: prvo, kroz menadžment života od biopolitike do nekropolitike; drugo, na razini ideološke transformacije (o čemu će biti riječi u nastavku); treće, od strane kapitalizma koji reformira državu u rasni entitet. S obzirom na to da je rasizacija infiltrirana i u bazu i u nadgradnju (u kontekstu opće podjele rada i umjetnosti, kulture i kuriranja) »postaje mogućim za režim da prostorno i vremenski reintegrira svoje transgresije kao simbole svoje funkcionalnosti«. Nekropolitika je napokon nadmašila modu: defekti su postali efekti.

Nekrofilska perverzija rasizacije formalizirana je u dijadi »prazne forme« (plus njena normalizacija) i njenog »abnormalnog sadržaja«. Gržinić to zove »performativnim ponavljajućim mehanizmom« (136). Ako je (terminalno očit) sadržaj stvarnosti formaliziran kao što jest – kroz cijeli spektar abnormalnosti i monstroznosti, na razini »forme« ova je abnormalnost normalizirana, što čini njen sadržaj – bilo koji sadržaj – suvišnim. »Sadržaj je abnormalan, a forma je normalna.« Ideologija se, umjesto na područjima (socialized) sadržaj, fokusirala na individualizirano znanje; tu je direktno asimilirana. Ovo je razlog zašto se čini da je ideologija postala potpuno transparentna, providna, te zašto monstrozni sadržaj stvarnosti i svakodnevnog života postaje suvišan. Način na koji je forma prezentirana kroz ideološku transparentnost – transparentnost koja je zasljepljujuća u istoj mjeri u kojoj je okrenuta prema sebi – čini mogućim normalizaciju manjka sadržaja (139), što ideologiju pozicionira kao direktno zakačenu za formu (145). To je razlog zašto se forma/formiranje uprizoruje kao nešto društveno, dok se sadržaj uprizoruje kao prazan i kao, najblaže rečeno, anti-društven.⁹ Stoga, ako želimo konceptualizirati društveno kao ideološko, problem je u tome što ispred sebe nemamo nikakav sadržaj – forma se uprizoruje kao ekstra-ideološka, ali i društvena u punom kapacitetu.

... do diferencijacije

Drugi dio knjige, koji je napisao Tatlić, bavi se gotovo u potpunosti konsekvencama gore iznesene ideološke supozicije, tj. supozicije ideologije. Kako neoliberalna hegemonija vlada u nekropolitičkoj eri? Da bi odgovorio na to pitanje, Tatlić se hvata u koštac s »post-liberalnim prefiksom globalne hegemonije« (164).¹⁰ U tom smislu, dobivamo nekoliko naznaka o tome čime će se baviti taj dio knjige: 1) da detektira neoliberalne načine kapitalizma u terminalnoj, iako najoptimiziranijoj, fazi; 2) da detektira mogućnosti za formaciju »političkog subjekta u tendencijama koje priznaju političku moć kao

funkciju proizvodnje razlikovanja, distanci i antagonizama (...) na temelju konstrukcije druge vrste kontradikcija i asimetrija« (169); 3) da kritički adresira problem rasizma kao ideologije (175).

Jako je važno napomenuti da je ovaj drugi dio knjige logičan nastavak prvog dijela u kojemu se Gržinić bavi analizom formalizacije biopolitike kao zapadne epistemologije. Upravo zato što »kapitalizam i/ili globalni kapitalizam (...) funkcionira primarno kao moć (ili imperijalni diskurs) Prvog svijeta kapitala« (166), Zapad ima epistemološki monopol na definiranje univerzalnih principa globalizma. Prihvaćajući rasizam i subsekventno rasizaciju kao krajnji oblik svog samoodržanja, globalni kapitalizam klasificira svaku populaciju unutar vodeće bio-nekro mreže.

Ako se, politički, svijet poslije 11. rujna 2001. transformirao u neoliberalni *Neoneconomicon*, isti se svijet »štednje« poslije 2008., ideološki, reorganizirao na način da je zamijenio pozicije tlačitelja i tlačénog. To stoji uglavnom za Prvi svijet, s obzirom na to da je zamjena ovih pozicija uglavnom već normalizirana u istočnoj Europi još od 1989. godine. Da bi se analizirala ova zamjena pozicija, nužno je uspostaviti diferencijaciju »između diskursa moći i društva« – između forme i sadržaja – na način da se oni koji vladaju razinom forme eksponiraju kao isti oni koji odbijaju priznati postojanje ove diferencijacije (167) te kao oni koji odbijaju biti dijelom *bilo kakvog* sadržaja.

Već postojanje ove opozicije označava potrebu za konstrukcijom teorijskog otpora. Teorijsko razotkrivanje nekrogeopolitičkog unilateralizma koji formalizira i normalizira režime smrti, paradoksalno rezultira upravo u reaktualizaciji sustava triju svjetova, koji ova teorijska analiza u principu, te kao njen krajnji cilj, želi razoriti. Čini se da je ovo rezultat pozivanja na dekolonijalne teoretičare poput Aníbala Quijana i Santiaga Castro-Gómeza, kao i na Santiaga López Petita, kod Marine Gržinić. Na osnovi svega rečenog, pojavljuje se formula novog rasiziranog svijeta: *Prvi svijet minus drugi svjetovi* (172). Dekolonijalna teorijska bitka koja traje tako biva definirana kao bitka političkih subjektiviteta za demonopoliziranje »prava na definiranje značenja diferencijacije« (178).

Dolazeći do ovog zaključka, Tatlić objašnjava što podrazumijeva pod jazom između politike i ideologije.¹¹ U tom smislu, autor tvrdi da je formula demokracija-kapitalizam dizajnirana kao *su-konstitutivna* za kapitalističku transgresiju i procese njene normalizacije (182). A ova normalizacija služi održanju kapitalističke demokracije. Sve ovo stvara točku konvergencije između slobode i kapitala. Tatlić ovu jednadžbu u edukativnoj maniri elaborira u pasažu koji obrće logiku političke racionalnosti:

»Nisu racionalističke kvalitete te koje su pripisane efektu političkog procesa, nego je destrukcija političkog procesa ta kvaliteta koja se pretvara u inkubator racionalističkih kvaliteta.« (186)

Konsekventno, na terenu »post-ideološkog« tržišta, odnos između tlačitelja i tlačénog postaje apolitičan. A ovo je razlog zašto sam prije ustvrdio da ova knjiga nije »kritika« nego projekt uništenja nekropolitike.

9

Ako čitamo 'sadržaj' kao 'ljudsko', turbodne konsekvence ove teorije postaju više od teorijskih apstrakcija.

10

Bilo bi od velike pomoći da je termin 'prefiks' konceptualiziran i zasebno elaboriran, a to Tatlić nije napravio.

11

Opet, esencijalno je diferencirati meta-teorijski između onoga što ovaj jaz znači za srednju i (jugo)istočnu Europu, koja se još nalazi u rascjepu između nošenja s konsekvencama primitivne akumulacije, i liberalne eurocentrične modernosti.

Analiza koju ova knjiga sadrži ima jedan cilj: artikulirati moći potlačenih da *performiraju diferencijaciju* da bi time proizveli otpor. U tom aspektu, ova knjiga nije toliko kritika represije koliko je negativna teorija oslobođenja. Ljevica, u tom smislu, treba pristup diferencijaciji, tj. treba ideologiju. Ova tvrdnja, dakako, ne predstavlja ništa novo onima koji se pozicioniraju na ljevici. Ono što je ovdje novo jest fokusiranje na središnju ulogu koju razumijevanje smrti ima za proces rekonstrukcije ideologije, i to do one mjere do koje ideologija biva shvaćena kao preduvjet za dekolonijalnu diferencijaciju i proizvodnju otpora eurocentričnom rasizmu (i/ili rasizatorskoj ratnoj državi).

Tražena je ideologija stoga ona koja će funkcionirati kroz borbu za politiku u domeni moći (191), a ne u domeni tržišne demokracije. Ako je neka strategija anti-kapitalizma i oslobođenja već upisana u tržišnu demokraciju, onda se ona svodi na »čisto ništavilo«. Reflektirajući dijadu forma-sadržaj, koju je artikulirala Gržinić, Tatlić tvrdi da je »količina forme kreirana tako da proizvodi ekvivalenciju količini sadržaja« (190). Samo moć diferencijacije može osloboditi potrebnu ideologiju. U tom kontekstu, diferencijacija postaje politička moć sama po sebi.

Sve ove hipoteze zapravo žele dokazati da post-liberalni konsenzus, kada je uparen s racionalizatorskim pristupima smrti i eurocentričnom rasizmu/rasizaciji, završava jedino u ideologiziranju depolitizacije. Tekst knjige tako dalje tvrdi da znamo što je komodifikacija i kako je »interpretirana kao partikularni zalag individualnog oslobođenja« (193); ono što trebamo (i što nam nedostaje) jest teorija koja objašnjava da je ono što neoliberalna globalizacija nameće, politizacija »specifičnih varijacija života u biološkom, kulturološkom i ekonomskom smislu« (194). Globalizacija, dakle, ne organizira društvenu agendu nego organizira diferencijaciju i raskole unutar života samog. U tom smislu, nekropolitika nije samo razlog koji instituirao smrt kao zalag protekcije ratne države; ona je »proto-politički konstrukt koji nanosi smrt unutar imperijalne globalne impozicije jedne partikularne agende Prvog svijeta« (195). Stoga Tatlić na bazi nadgradnje Mbembea, koju je elaborirala Gržinić, predlaže svoju *proxy*-definiciju nekropolitike:

»Nisu epistemološka hegemonija i kapitalistička ideologija ono što politizira nekropolitiku, nego je obrnuto.« (195)

Nekropolitika je stoga pretvorena u *automaton* koji pokreće kapitalizam. Ovo je rat diferencije života protiv diferencijacije ideologije.

Tamo gdje nas je Gržinić ostavila s teorijom »raspuštanja« (*unrestraintment*) Tatlić nastavlja s »nelimitacijom« (*non-limitation*). Neoliberalizam se tako uprizoruje kao novi *apeiron*: novo nelimitirano. Slično kao kod Empedokla, čini se da neoliberalizam, tj. kapitalizam, postaje tako efemeran da izmiče svakoj teoriji. Osnajen svojom nekropolitičkom fazom, neoliberalizam transformira nelimitiranost u nelimitiranu represiju (196). Konzekventno, on izjednačava potencijalnu nelimitiranost društvenih borbi samo s nelimitiranošću kapitalističke eksploatacije (203). U konačnici, »narodni potencijal za slobodu biva izjednačen s potencijalom legitimizacije nelimitiranosti kapitala« (206). To znači da, dok je moć prazni formalizam, politička moć vladanja biva nadidena tako da je zanemarena (197). Stoga stara opća volja (koja mora postati izvorom i temeljem svakog prava) *postaje jedno* s kapitalom; postaje sila koja ujedno može definirati granice političkog legitimiteta i legitimnost nečijeg života. Kao što tvrdi López Petit, »društveni ugovor postaje osobni ugovor« (290). No ovdje također dolazi do *degeneralizacije* volje: ona postaje oružjem samo-upravljanja (*self-governmentality*) koje opsceno zaboravlja

da je država postala jedno s tržištem. Što više paradigmatični građanin tone u privatno samo-upravljanje, to više in/dividualizam postaje politički potencijal sam po sebi (205). Ako je posljedica degeneralizirane volje generalizirana depolitizacija, onda se ovdje radi o novom obliku rekolonizacije (213) ili možda čak autorekolonizacije. Upravo zato što dekolonijalne borbe – dok god ih ne možemo izjednačiti s tržišnim demokracijama – ne štite nikakve slobode, dakle humano, dekolonijalnost dobiva aureolu anti-humanističkih borbi. To objašnjava što znači kada kapitalizam otme humanizam. Do one mjere do koje dekolonijalni otpor eurocentričnom rasizmu biva odbačen, ratna država i njena identitetska politika postmodernog fašizma konvergiraju u »rasnu državu« (*racial State*) koja monopolizira samu definiciju ljudskog (218) i odbacuje dekolonijalnost. Svi ovi uvidi izmiču svijetu koji je još uhvaćen u post-kolonijalni kriticizam.

Ono što ostaje za reći jest da tužna, užasna historija čovječanstva danas objeručke prihvaća nekrofilski nagon i legitimira ga kao svoj *Neoneconomicon*. Nekropolitika je historizacija biopolitike koja je postala suvišna. Kako tvrdi Gržinić, rasizacija je ultimativna forma rasizma koji je danas institucionaliziran i normaliziran kao supraideološki sadržaj. Prema Tatliću, ova institucionalizacija i normalizacija predstavljaju »licemjerje u procedurama institucionalizacije sekularizma« (236), koje se između ostalog reflektira kroz dvostruke standarde Europske unije u tretmanu imigranata. U registru političkog racionalizma Europske unije, ovo se licemjerje brani »ohološću nulte točke« kolonizatora (njegovom animalnošću): oni koji nameću klasifikacije sami ne mogu biti klasificirani. Sve to vodi do perpetuacije i daljnje ideologizacije nelimitiranosti kapitala i do njegova odvajanja od historizacije. S obzirom na sve to, proto-dekolonijalni infant koji je prihvatio logike nekro-kolonizatora teško može proizvesti politički antagonizam. Umjesto individualne slobode, ako postoji neko oslobađanje, dolazi do impozicije kolonijalnog načina moći koji funkcionira na temelju arbitarnosti, raspuštenosti, nelimitiranosti i u konačnici ponavljanjem: kombinacija svega toga garantira širenje »rasnih ideologija modernosti« (243) i normalizaciju nekropolitike. Na koji način? Tako što se kapitalistička eksploatacija predstavlja kao proces ostvarenja sloboda (244).

Nakon što je ahistorijska žudnja za slobodom-kao-kapitalom proizvedena, ista žudnja postaje centralnom za automatizaciju samo-kolonizacije. Bez obzira na to tko preuzima odgovornost za interiorizaciju ove žudnje, jasno je da samo-kolonizirani subjektivitet više ne predstavlja političku formu perspektive liberalne modernosti: ovaj »subjektivitet« sam od sebe briše demarkacijske crte i limite diferencijacije unutar i izvan političkog. Trenutna dominantna automatizirana forma kolonijalnosti prihvaća limitacije »zapadnog historijskog registra« (262) i perpetuira njegovu ulogu u »historijskoj kolonizaciji«. Dolazimo do onoga što se može nazvati »beskrajnom tranzicijom« (249, 253, 255). Podčinjeni beskrajnoj transformaciji u nove kapitalističke subjektivitete (a to su »subjektiviteti« samo u onom smislu u kojemu su prihvatili svoju desubjektivizaciju kao politički prerogativ), oni koji su eksploatirani, kako Tatlić sugerira, ne samo da su deprivirani jer pružaju otpor subjektivizaciji i njenoj moći historizacije – koja oponira nekropolitici – nego su deprivirani i od specifične forme historiziranog resentimana (267). Dihotomija između vladajućeg i vladanih »zapravo je reorganizirala i normalizirala sam koncept represije« – definirajući represiju kao preduvjet mogućnosti stjecanja privilegija (270). Ovo je vladajućem priskrbilo privilegij da definira sebe kao temelj post-ideološkog, tako da *identitetski fašizam* (Berardi) biva automatski apsolviran.

Ova je perverzija tako vrtoglava da se čini nevinom: upravo na isti način na koji je Gržinić upotrijebila egzemplarni primjer »Bivšeg Zapada« (*Former West*) da dokaže da njegova (re)invencija služi Zapadu da se prikaže kao nevinina žrtva svoje modernosti, Tatlić tvrdi da oni dominantni dijelovi svijeta koji su najodgovorniji za globalnu nejednakost »ponovno proizvode sebe kao žrtve« (289). Stoga sve »nove« žrtve bivaju upotrijebljene za normalizaciju nekropolitičke paradigme na svim frontovima: historije, teorije, politike i života. U momentu u kojemu nekropolitika uspijeva politički izbrisati smrt prema smrti se odnosi nepolitički. Gledajući iz opscene perspektive identitetskog fašizma, pitanje da li je smrt nekropolitika postaje pitanje teorijskog ukusa i osobnog izbora.

Želio bih zaključiti ovaj tekst s nekoliko smjelih misli o ovoj hrabroj knjizi. Kao prvo, a kao što je naglašeno ranije, ova knjiga paradoksalno uprizoruje ono što želi uništiti: bipolarnost eurocentričnog projekta. Iako ne obeshrabruje upotrebu teorija svjetskih sustava, knjiga završava odbacujući neke od binarnosti koje tu istu teoriju podržavaju. Ipak, ova je knjiga manje pokušaj ponavljanja starih binarnosti nego što je njihovo uprizorenje u njihovom punom kapacitetu i obimu, i to u onom smislu/kapacitetu koji konceptualna analiza još nije dosegla.

Kao drugo, i još važnije, s obzirom na to da je nekropolitika fenomen koji se istražuje uglavnom kroz optiku kritike neoliberalizma, čitatelja može iznenaditi manjak analogija s Marxom. Jednostavno rečeno, tamo gdje je Marx prepoznao proizvodnju rezervnom vojskom radne snage, Gržinić je, spominjući usputno Marxa, prepoznala nešto što se lako može nazvati rezervnom vojskom mrtvih, odnosno onih koji će biti izloženi smrti. Ova analogija nije legitimizirana, niti je konceptualizirana.

Kao treće, s obzirom na to da je ova knjiga politički angažirana u nudi ruta bijega i u konstrukciji prognostičkih formula, prilično je čudno da maltuzijanizam nije nigdje spomenut. Nije li nekropolitika oblik društvene kontrole i demografske manipulacije? Istina, autori nigdje manifestno ne spominju da su pisali genealošku historiju nekropolitike i liberalizma – oni odmah počinju s kritikom politika štednje i privatizacije koje datiraju mnogo prije 2008. godine. Kako autori tvrde:

»Mi vidimo liberalizam danas kao integralni dio kapitalizma i njegove strukture moći koja ne mari puno za konstruiranje ozbiljnog apologetskog narativa.«¹²

No specifičnija studija liberalizma u srednjoj i (jugo)istočnoj Europi možda može razotkriti apologetske narative, posebno s obzirom na to da je nakon 1989. komunizam transformiran u socijalnu demokraciju te da je onda demokracija skrivena pod parolom »liberalizma« (te demokracije). Teoretizacija liberalnog opravdavanja nekropolitike – *tradicije* »to je samo smrt« – mogla bi proizvesti veliki uvid u glorifikaciju nekropolitike kao jedinog terminalnog »izlaza« iz komunizma, kao što bi možda doprinijela i suspenziji trajne nostalgije za etnocentričnim oblicima komunizma.

Iznosim ove prijedloge čitateljstvu *Nekropolitike, rasizacije i globalnog kapitalizma* samo da bih naglasio koliko je još rada potrebno na onome što sam nazvao početkom *Neoneconomicona*, koji je nova slika zakona mrtvih ili, u korelaciji s ovom knjigom, prazni formalizam današnjeg kapitalizma. Jednostavno rečeno, ova studija koju su napravili Gržinić i Tatlić govori nam da se oni koji žele obraniti sadržaj života moraju oduprijeti formi smrti u koju upravo bivamo uokvireni. Kada bi to bila stvarno samo smrt, onda ovaj *Neoneconomicon* ne bi bio potreban. Ako je politički racionalno i egzistencijalno

smisleno braniti život koji je izvanjski smrti, a ne obrnuto, što je zapravo smrt *prije* nekropolitike, onda sigurno trebamo više analiza umiranja i manje kritike življenja. Ove bi analize proizvele političke temelje za diferencijaciju ne života nego politike života te bi proizvele otpor ponavljanju monstrozne racionalnosti koja od svojih subjekata zahtijeva automatsko podčinjavanje neoliberalnom *Neoneconomiconu*.

Stanimir Panayotov

Neoneconomicon

Abstract

In this paper the author considers the book Necropolitics, Racialization, and Global Capitalism. Historicization of Biopolitics and Forensics of Politics, Art, and Life (Lexington Books, Lanham 2014) by Marina Gržinić and Šefik Tatlić, and articulates the meaning that necropolitics, as an obscene form of politics that imposes and manages death, and racialization, as a contemporary form of Eurocentric white racism, have in historical development and modernization of global capitalism as an imperial formation. In that regard, the title of this essay, "Neoneconomicon", not only detects neoliberalism as the mode of application of necrocapitalism, but it directly evokes constitutive connection between capitalism and colonialism.

Key words

necropolitics, racialization, global capitalism, colonialism, historicization, biopolitics, Marina Gržinić, Šefik Tatlić